

Plan for samisk trosopplæring
Supplerende plan til Gud gir - Vi deler, Plan for trosopplæring i Den norske kirke

1. opplag

ISBN 987-82-7545-103-1

© Kirkerådet, Den norske kirke 2011

Bestilles fra www.kirken.no/materiell eller epost: materiell@kirken.no

Kan også lastes ned fra
www.kirken.no/storstavalt

Kirkerådet
postboks 799 senttrum
0106 Oslo
Tlf: 23 08 12 00

Tegninger og bilder:

Side 2, 22, 42, 62 – Illustratør: Ellen Sara Reiten Bientie

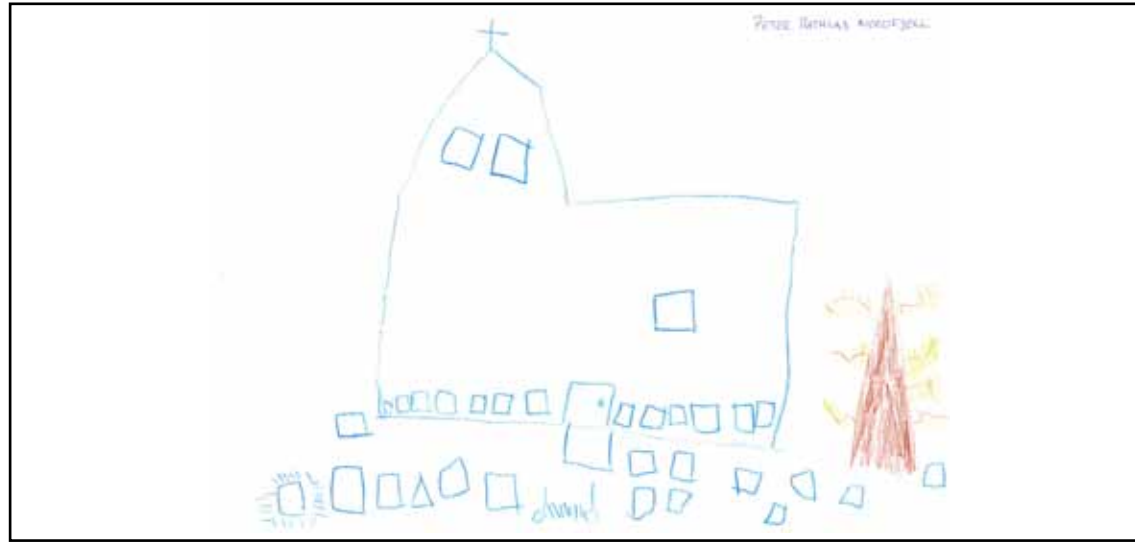
Side 8, 28, 48, 68 – Foto Berit Frøydis Svineng Johnsen

Side 12, 32, 52, 72 – Foto Karin Mathisen

Side 20, 60, 80 – Tegninger, 1-3 klasse ved Åarjel-Samiej Skuvle

Trykk: Nr1 Trykk Grefslie as, Mysen

Tegnet av 1-3 klasse ved Åarjel-saemiej skuvle

SÁMI OSKKUOAHPAHUSPLÁNA

Lassiplána Ipmil addá- Mii juogadit plánii, Norgga girku oskkuoahpahusplána

Sámi oskkuoahpahusa ulbmil lea ráhkadit systemáhtalaš ja oktalaš oskkuoahpahusa mii boktá ja nanne kristtalaš oskku, oahpaha sámi mánáid ja nuoraid dovdat golmmaoktalaš Ipmila, addá veahki dulcot eallima ja eallimis birget ja doalahit iežaset sámi gullelašvuoda ja identitehta, ja hástala sin beroštit ja oasálastit girkus ja servodateallimis. Dat lea buohkaide geat leat gástašuvvon ja leat gaskal 0 – 18 jagi, beroškeahhtá doaimmannávccain.

Ill.: Ellen Sara Reiten Bientie

Sisdoallo

Ovdasátni	65
1 Oppalaš oassi	66
1.1 Girjás Sápmi	66
1.2 Makkár kristtalašvuoda dovdomearkkat leat sámi konteavsttas	67
2 Sisdoallooassi	69
2.1 Ollisvuoha ja bajtdási mihtuid dulkon	69
2.2 Oahppama čalmmustuhttin ja sierra oahppomihtut	69
3 Prinsihpalaš oassi	73
3.1 Norgga láhkii ja girkolaš plánaide vuodđudeapmi	73
3.2 Doahpagat ja sániid geavaheapmi – fátmasteaddji oskkuoahpahuš	73
3.3 Oahppan – dáhpáhušvá mánás, ja sosiála searvevuoda rámmas	74
4 Plána geavadis	75
4.1 Gelbbolašvuodalokten	75
4.2 Vásihusaide juogadeapmi ja gelbbolašvuoda juohkin	75
4.3 Ovttasbargu ruovttuiguin	76
4.4 Eaktodáhtolaš mieldebargit girkus	76
5 Báikkálaš plánabargu	77
5.1 Kontekstuella jurddašeapmi	77
5.2 Báikkálaš oskkuoahpahušplána ovdanáhttin	78
5.3 Báikkálaš máhtuid ja gelbbolašvuoda geavaheapmi	78
5.4 Kárten	79

Ovdasátni

Norgga girku oskkuoahpahasodastusa bokte lea sámi oskkuoahpahas ožžon govddit saji ja ovdanáhttinvejolašvuodaid. Ođastus lea addán erenoamáš vejolašvuoda ovddidit oskkuoahpahas mii sisttisoallá ja áimmahuššá sámi kristtalaš árvvuid.

Oskkuoahpahas geahččalanáiggis (2004-2008) ožžo mánga searvegotti sámi guovlluin doarjaga oskkuoahpahasbarguide mas ledje deattuhan sámivuoda. Dat lea addán vejolašvuoda kristtalaš oskku gaskkusteami ovdanáhttit viidáseappot sámi konteavsttas. Sámi girkoráđđi lea maid leamaš mielde dan barggus. Sámi oskkuoahpahasbargguid eválueren deattuha ahte giella, identitehta ja kultuvra leat guovddáš bealit sámi oskkuoahpahas ollislaččat, ja dat barggut leat addán ođđa jurddašeami sámi oskkuoahpahas bargovugiid ja sisdoalu hárrái. Dat lea boahtán buorrin *Sámi oskkuoahpahasplánii*.

Našovnnalaš oskkuoahpahasplána, *Ipmil addá – Mii juogadit*, guoská buot gásttašuvvon mánáide ja nuoraide Norgga girkus, maddái sámi. *Ipmil addá – mii juogadit* plánas leat olu sajiin čujuhan ovddasvástádussii áimmahuššat sámi oaidninbeliid oskkuoahpahas. *Sámi oskkuoahpahasplána* addá veahki mearridit dasa sisdoalu. Oskkuoahpahasodastus addá dainna mávssolaš

dieđuid riikka álgoálbmoga birra buot Norgga girku gásttašuvvon mánáide ja nuoraide.

Sámi oskkuoahpahasplána lea nappo lassi plána *Ipmil addá – Mii juogadit* plánii, ja daid plánaid galgá oktilasat geahččat. Lassiplána galgá atnit searvegottiin gos leat mánát ja nuorat vai sihkkarastá ahte sámi geahččanbealli vuhtiiváldojuvvo daid rámmaeavttuid ja sisdoalu mielde mii dán plánas ovdanbohtá.

Sámi girkoeallin ja girkohistorjá lea sierralágan riikka iešguđet guovlluin. Báikkálaš oskkuoahpahasplánain galgá searvegoddi vuhtiiváldit guovllu sámiid dili, ja čakkket saji báikkálaš árbevieruide ja variašuvnnaide.

Mihttu lea oskkuoahpahas mas sámi jietna gullo, ja ahte dat šaddá lunddolaš oassin Norgga girkus. Sámi oskkuoahpahas galgá doaibmat identitehtananjeaddjin, mánát ja nuorat galget vásihit ahte sin sámi duogážiis lea árvu. Go olmmoš diehtá ja lea oadjebas das gii son lea, sáhtta dat oskkueallimii leat mávssolaš, ja dájvja geahpidit eallit kristtalažžan stuorát searvevuodain iežas erenoamáš duogážiin. Mii guorrasit Bávlosa neavvagii ahte oskkus Kristusii leat mii buohkat dássásaččat, beroškeahhtá čearddalašvuodas, sohka bealis dahje našunalitehtas.

*Dás ii leat juvddalaš dahje greikalaš, šlávva dahje isit,
olmmái ii ge nisu, dasgo dii lehpet buohkat okta Kristus Jesusis
(Gal 2,28)*

1.0 Oppalaš oassi

1.1 Girjás Sápmi

Sápmi lea daid guovlluid namma gos sápmelaččat orrot, ja dat boahťá sánis sámít, nugo sápmelaččat ieža gohčodit iežaset. Sápmelaččat leat álgoálbmot, ja árbevirolaš ássanguovlluid viidodat leat davviguovllut Norggas, Ruotas, Suomas ja Guoládagas, Ruoššas. Sámegeiella gullá suoma-

ugralaš giellajovkui, ja sámi giellarájit mannet badjel namuhuvvon riikkaid. Davvisámegeiella, julevsámegeiella ja lullisámegeiella leat váldosámegeielat Norggas. (geahča kárтта vuolábealde)

1. Lullisámegeiella
2. Ubmisámegeiella
3. Bihtámsámegeiella
4. Julevsámegeiella
5. Davvisámegeiella
6. Anárašsámegeiella
7. Nuortalaš sámegeiella
8. Ahkkilsámegeiella
9. Gielddasámegeiella
10. Dárjjesámegeiella

Sápmelaččat atnet iežaset oktan álbmogin giellarájiid ja riikkarájiid rastá. Sápmelaččat orrot ja ellet miehtá riikka, ja leat oassi girjás sámi kultuvrras ja árbevierus. Sápmelaččaid sámegeielmáhttu rievddada. Vaikko lea iešgudetlágan giellagelbbolašvuohta, de lea sápmelaš dattege sápmelaš. Oktasaš sámi

identitehta lea čadnojuvvon oktasaš historjái, kultuvrii, gillii ja árbevirolaš eallinvuohkái. Dat mearkkaša maid kultuvrralaš erohusaid iešgudet sámi guovlluid gaskkas. Čearddalašvuođa sáhtta ovdanbuktit «oinnolaš» mearkkaiguin, ovdamearkkadihte biktasiid, dáidaga, leavgga, nama, árbevirolaš musihka ja giela bokte. Mearkkat

eai dattege álo almmut čearddalašvuođa, danne go buohkat eai ane daid beaivválaččat iešgudetge sivaidda geažil.

Dán áiggi leat olu sápmelaččat ásaiduvvan gávpogiidda ja čoahkkebáikkiide olggobealde sámi ássanguovlluid, erenoamážit Osloi. Sápmelaččaid lohku Sámis ja dan olggobealde rievddada, ovdamearkkadihte fárredallet oallugat muhtin áigái gávpogiidda ja čoahkkebáikkiide oahppováldima dahje barggu dihte.

Sápmelaččain lea guhká leamaš oktavuotta kristtalašvuođain. Sihke katolalaš girku ovdal reformašuvnna, ja ortodoksa girku Ruoššas leat váikkuhan sámi oskui. Easka stáhtapietisma áiggi 1700-logus biddjui árja ovddidit miššovna sápmelaččaid gaskkas, ja deaddu heaitit geavaheamis ovddeš sámi oskku. Osiid sámi oskkus ja kultuvrras leat atnán suddun ja eahpeipmilbálvalussan. 'Sámiid dološ osku' lea doaba mii dábaččat čilge dan árbevieru mii lei oskku geavadiis ovdal go kristtalašvuohta šattai ráđđejeaddji oskkoldahkan Sámis. Kristtalašvuohta lea oassi sámi oskkuhistorjjás, ja danne lea dábaččat čilget dan 'sámiid ovdal kristtalašvuođa oskun' go galgá muitalit sámi oskkoldaga birra ovdal go dat oamastii alccesis kristtalaš jurdagiid. Sámiid dološ osku lei luondduosku, ja dan vuoddu lei dat animisttalaš eallindulkon ahte buot heakkalaččain lea siellu, ja ahte sihke dat mii lea olmmošlaš ja dan mii ii leat olmmolaš leat dan bokte lahka oktiičadnojuvvon. Dakkár osku lea muđuid ge gávdnamis olu eará álgoálbmogiid gaskkas. Sámi dološ oskkus lei šamanisttalaš bálvosvuohki, mas noaidi (šamána) doaimmai oskkoldat jođiheaddjiin. Noaidi doibmii gulai buorádallan, ja sus lei mánggaládje bajithearrávuoda máhtu fápmu mii sáhtii veahkehit olbmuid beaivválaš eallimis. Noaidi atne maid gaskaoapmin ipmilfámuid ja olbmo gaskkas.

Sápmelaččat ledje ieža njunnošis kristtalašvuođa eallimis læstadianisma ovdáneamis gaskkamuttos 1800-logu. Olu davvi- ja julevsápmelaččaide ledje læstadiánalaš čoakkalmasat vuoinjalaš čoahkkanansajit, ja doppe lei maid sámegeiella ja sálbmaárbevierru anus. Dál leat mánga læstadiánalaš suorggi Norggas, ja dat ovddastit ain mávssolaš vuoimmi ja identitehtabeali olu davvi- ja julevsámi guovlluin. Læstadiánalaš moriidus ii olahan lullisámi guovllu seammaládje go davvi- ja julevsámi guovlluid. Lullisámi guovllus ožžo baicce baptistat, hellodatustibat ja adventisttat eanet saji. Eanas lullisámit leat gullan Norgga girku.

Finnemiššovdna, maŋŋil Sámemiššovdna, lágidii

čoakkalmasaid, guossástalai olbmuid ja jođihii skuvlla ovdalge stáhta válddii dan badjelasaš jođihit. Norgga girku ii leat čalmmustuhtán lullisámi álbmoga erenoamážit ovdal 1990-logu rájes, ja dalle ásahedje lullisámi báhppavirggi. Nidarosa bismagodderáđdi nammadii maid lullisámi girkoeallin lánveggotti. Dan maŋŋil lea maid diakonijavirgi ásahuvvon. Maŋemus logijagi lea lullisámi girkoeallin ja identitehta huksen ovdánan bures.

Sámi álbmot ii leat eallán sierra kultuvrralaččat, das lea áiggiid čađa leamaš oktavuotta olbmui guin geain lea iešgudetlágan kulturduogáš. Kultuvrraid deaivvademiid gaskkas dáhpáhuvvet maid rievddameit. Sámi mánát ja nuorat ellet dál mánáid- ja nuoraidkultuvrras mii dadistaga eanet globáliserejuvvo. Sis lea okta juolgi árbevirolaš kultuvrras, nubbi fas ođđaáigásaš máilmmis. Sámi servodagas lea dasalassin viiddis oktavuotta eará álgoálbmot servodagaiguin eará riikkain ja máilmmiosiin. Oskkuoahpahus galggašii daiguin deaivvadettiin addit sámi mánáide ja nuoraide veahki dulkot iežaset eallima ja eallimis birget. Das lea sáhka oskkus mii váldá duohtan dán áiggi hástalusaid, ja mii atná iežas kultuvrii ja árbevirruid čatnašumi resursan.

1.2 Kristtalašvuođa dovdomearkkat sámi konteavsttas

Sámi oskkoldathistorjjá, girkohistorjjá ja girkoeallima birra lea olu diehtu, muhto olu dan dieđus ii leat čohkkejuvvon iige čállojuvvon. Sámi vuoinjalašvuohta ja jurddašvuohki lea dávjá jávohis kulturgelbbolašvuohta mii ii leat čállojuvvon. Lundui čadnon vuoinjalašvuohta muitala olbmuid lagasvuođa birra lundui.

Dat lea kultuvrralaš árbi mii historjjá čađa lea maŋos mannan, muhto ii dattege vajáldahttojuvvon. Álgoálbmogiid vuoinjalašvuohta lea deattuhan eatnama bassivuoda, ja olbmuid gullevašvuođa dasa.

Don galggat gudnejahttit áhčát ja eatnát, vai oáččut eallit guhká dan eatnamis maid Hearrá, du Ipmil, addá dutnje.
(2.Mos 20,12)

Dan áiggi go girku lea leamaš Sámis, de leat ovdánan ollu iešgudetlágan vierut ja ipmárdusat ja hábmen sámi kristtalašvuođaipmárdusa dakkárin go mii dan dovdat dál. Sámi kristtalašvuođa oaidnit earret eará oskkuovdanbuktimiin mat leat

čoakkalmasain ja ipmilbálvalusain gos sápmelaččat leat čoagganan. Oskkueallima ovdanbuktinvuogiid sáhtta dahkat liturgiija, musihka ja sálmmaid válljema bokte, ja iešgudetlágan kultuvrralaš- ja dáiddalaš ovdanbuktimiiguin, sámegielain, fáttá válljemis, čoahkkananbáikki ja searvevuoda bokte. Girkolaš basit lea mávssolaččat sápmelaččaide. Allabasiidáigge leat iešgudetlágan vierut iešgudet guovlluin girkus, ruovttuin ja læstadiánalaš čoakkalmasain. Gásta, konfirmašuvdna,

vihaheapmi ja hávdádeapmi leat maid mávssolaš dáhpáhusat, juoga mii searvvaha stuorabearraša ja fulkkiid. Sámi kristtalašvuodaipmárdus ovdanboahdá ja gaskkustuvvo oahpaheami bokte ruovttuin, ságastallamiin ja buolvvaid gaskka deaivvadettiin.

Dasgo gos guovttis dahje golmmas lea čoagganan mu nammii, doppe mun lean sin gasku
(Matt 18,20).

Foto: Berit Frøydis Svineng Johnsen

2.0 Sisdoalloassi

2.1 Ollisvuolta ja bajitdási mihtuid dulkon

Sámi oskkuoahpahusa ulbmil lea addit systemáhtalaš ja oktalaš oskkuoahpahusa mii boktá ja nanne kristtalaš oskku sámi mánáin ja nuorain, oahpaha golmmaoktalaš Ipmila dovdat, addá veahki kristtalaš geahččanbealis dulkot eallima ja eallimis birget dakkár vugiin mii áimmahuššá sin gullelašvuoda ja identitehta, ja hástala sin beroštit ja oasálastit girko- ja servodateallimis. Dat guoská buohkaide geat leat gásttašuvvon ja leat gaskal 0 – 18 jagi, beroškeahhtá doaibmannávccain. Plána eaktuda atnit Norgga girku evangeliálaš lutherlaš oahpa vuodđun. Ulbmil lea ahte plána sisdoallu galgá veahkehit áimmahuššat, nannet ja ovddidit kristtalašvuoda vuodđun sápmelaččaid oskui.

Sámi oskkuoahpahasplána vuodđu lea Norgga girku bajitdási oskkuoahpahasplána *Ipmil addá – Mii juogadit*. Sámi plána sáhtta veahkehit heivehit báikkálaš plánaid báikkálaš eavttuid mielde ja addit saji ráhkadit mihtuid *Ipmil addá – Mii juogadit* plána láidestemiid mielde. Heiveheami galgá dahkat iešgudege mánna- ja nuoraidjoavkku ektui, ja láchčima daid eavttuid mielde mat iešgudege mánas dahje nuoras leat.

2.2 Oahppočalmmustahttin ja sierra oahppomihtut

Našovnnalaš plánas *Ipmil addá – Mii juogadit* leat golbma beali ja oskkuoahpahusa sisdoallu lea daid beliid ollisvuolta. Dat bealit leat: 1. Eallindulkon ja birgen eallimis, 2. Girku osku ja árbevierru ja 3. Kristtalaš osku geavadis (Gč. *Ipmil addá – Mii juogadit*, 3. kapihttal). Oskkuoahpahas leat sámi geahččanvuogi sihkkarastán dan bokte ahte *Sámi oskkuoahpahasplána* ovdanbukta sierra oahppočalmmustahttima juohke golmma váldofáddái. Searvegottit gos leat sámi mánát ja nuorat ožžot dáinna veahki oaidnit mat sáhttet leat guovddáš fáttat báikkálaš oskkuoahpahas.

Sámi oskkuoahpahasplána lea sihke reaidu ja lassi ulbmildokumenta. Bajilgovas vuolábealde leat čatnan sámiide guoskivaš oahppočalmmustahttima buot geatnegahtton váldofáttáide mat leat *Ipmil addá – Mii juogadit* plána golmma bealis. Oasit maid leat lasihan iešgudetge geatnegahtton váldofáddái, eai boade *Ipmil addá – Mii juogadit* plána ulbmiliid sadjái, muhto leat daidda deavddan. Danne eai leat ollu oskkuoahpahusa guovddáš fáttáin mielde bajilgovas vuolábealde.

Deattuhit ahte vuolábeale skovvi ii atte dievaslaš gova sámi oskkuoahpahusa relevánta oahppoulbmiliin. Báikkálaš plánaid ráhkadeamis berrejit searvegottit danne ohat vejolašvuodaid váldit mielde osiid maid leat báikegoddái heivehan, sihke buot váldofáttáid dáfus, ja maid daid dáfus mat leat guorosin (*Ándagassii addin, Fásttu ja biehttaleapmi ja Mieldebargit*).

EALLINDULKON JA BIRGEN EALLIMIS

Oskkuoahpahas galgá ovddidit iežasárvvu muosáhusa ja láhčit mánáide ja nuoraide vejolašvuodaid mas oidnet iežaset ja dulkojit iežaset máilmmi nu ahte Ipmil lea sin sivdnidan, ja son ráhkista ja bajásdoallá sin su ráhkisvuodainis.

Eallin- ja oskkuistorjá

- Sámi mánáid ja nuoraid sámi identitehta ovdána sihke dan oktavuoda ektui mii sis lea sámi álbmogii ja dan historjái ja kulturárbevieruide, ja deaivadetttiin stuoraservodagain. Sámi mánát ja nuorat dárbašit gávdnat giela iežaset oskkuistorjái mii searvvaha fáttáid ja vásihusaid mat leat čadnojuvvon dasa.

Persovnnalaš ovdáneapmi

- Oppalaš hábmemis berre oskkuoahpahas addit eanet oahpu sámi eallinvuogi, árvvuid ja duohtavuodaipmárdusa birra, nugo dat ovdanbohtet báikkálaš birrasis ja báikegotti kultuvrras.
- Mánáid ja nuoraid galgá movttiidahttit doalahit oktavuoda iežaset ristváhnemiiguin vai sii sáhttet oázžut neavvagiid ja veahki oskku ahtanuššamis, ja dan bokte oahppat ja vásihit makkár ovddasvástádusat ristváhnemiin leat. Dat lea buorre oahppu jus ieš šaddá ristváhnemin maŋŋil eallimis.

Stuora gažaldagat

- Mánát ja nuorat galget oahppat dovdat sápmelaččaid árbevirolaš ja oddaigásaš luonddugeavaheami ja luondduvalljodagaid ávkástallama mii sáhtta sidjiide duddjot vuđoleappot jurddašeami ja ovdošeami olbmo saji birra Ipmila sivdnádasas.

Guovddáš dimenšuvnnat olbmo eallimis

- Giella, kultuvrralaš gullelašvuotta ja čearddalaš girjávuohta leat maid guovddáš dimenšuvnnat olbmo eallimis maiguin mánát ja nuorat berrejit kristtalašvuoda čuovgasa bokte bargat.

GIRKU OSKU JA ÁRBEVIERRU

Oskkuoahpahas galget mánát ja nuorat oahppat dovdat golmmaoktalaš Ipmila Biibbala bokte nugo Ipmila sátnin, oskkudovddastusa, sakramenttaid ja eará guovddáš osiid bokte girku oskkus. Mánát ja nuorat galget oahpánuvvat kristtalaš allabasiide ja dan girku masa sii gullet.

1. oskkuartihkkal

- Mánát ja nuorat galget sámi muitusaid bokte oahppat sápmelaččaid oainnu birra lundui ja duohtavuodaipmárdussii, ja čatnat daid biibbalmuitusaid.
- Mánát ja nuorat galget sámi árbevieruid čuovgasa bokte bargat ipmárdusain: Gii lea Ipmil sivdnideaddjin, ja mii lea olmmoš mii lea eatnamis sivdniduvvon.

2. oskkuartihkkal

- Mánát ja nuorat galget oahppat ahte Jesusa ruossajápmiin ja bajásčuožžileapmi lea duogáš ruossamearka guovddáš sajis sámi kristtalaš árbevierus.
- Mánát ja nuorat galget oahppat dovdat Læstadiusa dajaldaga «Almmálaš váhnen» mii lea metafora Ipmilii Sivdnideaddjin ja Beastin, ja dan dajaldaga saji soabadusa ipmárdusas.

3. oskkuartihkkal

- Mánát ja nuorat galget Apd 2,1-13 vuodul smiehttat Bassi Vuoiŋŋa doaimma birra Ipmila mánggagielat ja mánggačearddalaš girkus.

Sakramenttat

- Mánát ja nuorat galget oázžut oahpu gástta ja ristváhnemiid mearkkašumi birra sámi guovlluin.
- Mánát ja nuorat galget oahppat dovdat báikegoddái heivehuvvon árbevieruid mat leat eahkedismállásiidda čadnojuvvon.

Áhčči min ja rohkos

- Mánát ja nuorat galget oahppat Áhčči min-rohkosa, beavderohkosa ja eahketrohkosa iežaset gillii. Sii galget maid oahppat báikegoddái heivehuvvon rohkosárbevieruid, ovdamearkkadihte «Áhči ja Bártni ja Bassi Vuoiŋŋa nammii», «Jesús nammii» ja russes-teami iešgudet eallindilálašvuodain.

Biibbal

- Mánát ja nuorat galget oahppat dovdat davvisámegiell, julevsámegiell ja lullisámegiell biibbaljorgalanbargguid birra, ja oahppat guovddáš biibbalteavsttaid iežaset sámegiellii.

Girkojagi allabasit ja mearkabeaivvit

- Mánát ja nuorat galget suokkardit gávdnojit go sámi árbevierut mat gullet girkojagi allabasiide, dás maid Márjja lohpadusbeaivvi.

Girku

- Mánáid ja nuoraid galgá hástalit kritihkalaččat geahččat girku historjjálaš deaivvadeami sápmelaččaiguin sámi oskkolat- ja girkojagi vuodul.
- Mánát ja nuorat galget oahppat sámi báhpaid Lars Levi Læstadiusa ja Anders Fjellnera birra.
- Mánát ja nuorat galget oahppat dovdat iešgudet sámi giellajoavkkuid Norgga girkus, ja ahte sálmmat, liturgiiat ja eará girkolaš teavsttat gávdnojit sihke lullisámegiellii, julevsámegiellii ja davvisámegiellii.
- Mánát ja nuorat galget oahppat álgoálbmo-giid dili birra máilmmiviidosaš girkus.

KRISTTALAŠ OSKU GEAVADIS

Oskkuoahpahas galget mánát ja nuorat bargat gávnnahtit maid dat mearkkaša ahte Ipmil ráhkista sin, ja mii dat lea ráhkistit iežas, lagamučča ja Ipmila. Sii galget oahppat rohkadalat, lohkat Biibbala, leat ipmilbálvalusas ja čájehit ráhkisvuoda lagamužžii praktihkalaš solidaritehta bokte. Mánát ja nuorat galget beassat ovdanbuktit iežaset, sin oskku ja hutkáivuoda.

Rohkos

- Mánát ja nuorat galget oázžut vásihusaid rohkadallamis guovddáš rohkosiid sámi árbevierus.
- Mánát ja nuorat galget oahppat báikegoddái heivehuvvon sámi kristtalaš árbevieruid mat gullet iešgudetge lágán meahcásteapmái.

Ipmilbálvalus

- Mánát ja nuorat galget oahppat sápmelaččaid ipmilbálvalus- ja čoakkalmasárbevieruid, ja oázžut vejolašvuoda oasálastit arenain gos dakkárat leat anus.

Biibballohkan

- Mánát ja nuorat galget oahppat váldit Biibbala atnui ja kristtalaš sámegiell girjjiid.

Lávlun, musihkka ja kultuvra

- Mánát ja nuorat galget oázžut vejolašvuoda ovdanbuktit iežaideaset sálmmaid, musihka ja eará kultuvraovdanbuktimiid.
- Mánát ja nuorat galget oázžut vejolašvuoda vásihit báikegoddái heivehuvvon girkomusihkalaš árbevieruid, ja dasalassin oahppat dovdat girkomusihkalaš geavada mii sámi guovlluin lea dál.
- Mánát ja nuorat galget oázžut vejolašvuoda oahppat atnit árbevirolaš arenaid oskkuoahpahasas.
- Mánát ja nuorat galget oskkuoahpahas oahppama ja muitalanárbevieruid oktavuodas geavahit reaidduid ja vugiid praktihkalaš bargguin.
- Mánáid ja nuoraid galgá movttiidahttit atnit sámegiela. Sihke njálmmálaš ja čálalaš oktavuodain galgá láhčit vejolašvuodaid sámegiela geavaheapmái.

Diakonii

- Mánát ja nuorat galget oasálastit solidaritehtabargguin main álgoálbmotrievtti prinsihpat leat vuodduin.

Mišovdna ja ekumenihkka

- Dat diehtu ahte sápmelaččat gullet globála álgoálbmotsearvevuhtii lea lassánan ja dan berre čatnat oskkuoahpahas mišovna oassái. Ásahit oktavuodaid máilmmiviidosaš girku eará álgoálbmogiidda mišonbargguid dahje ustivuođašiehtadusaid bokte, addá oktavuodaid mat baktet beroštumi ja eaiggátvuodadovdu girku gohččosii.

Etiikka

- Mánáid ja nuoraid galgá movttiidahttit gulahallamii ja kultuvralonohallamii searvegotti oskkuoahpahasdoaimbajiin. Ulbmil dainna lea duddjot gaskaneas árvvusatnima ja ipmárdusa mánáid ja nuoraid gaskkas geain lea iešgudetlágan duogáš.

Ándagassii addin

Fástu ja biehttaleapmi

Mieldebargit

- Movt sáhtta du searvegoddi addit sámi mánáide ja nuoraide kristtalaš eallindulkoma ja ráhkkanahhtit sin birget eallimis vugiin mii vuhtiiváldá sin sámi gullelašvuoda ja identitehta?
- Læstadialaš árbevierus lea Luthera uhca katekismusis guovddáš sadji oskkuoahpahasas. Katekismus lea erenoamáš relevánta resursa dan fáddái maid namuhit kristtalaš oskku ja árbevieru oasis.
- Movt sáhtta «sámi» vuolitfáttaid juohkit ja čilget vuđoleappot doaibmabijuid bokte dakkár vugiiguin mat olahit buot mánáid ja nuoraid searvegottis

Foto: Karin Mathisen

3.0 Prinsihpalaš oassi

3.1 Čatnašupmi Norgga láhkii ja girkolaš plánaide

Norgga stáhta lea vuodduvuvvon guovtti álbmoga eatnamiidda, dáččaid ja sápmelaččaid. Sápmelaččaid eavttut álgoálbmogin Norggas leat čállojuvvon Vuodđolága § 110a. Vuodđolágaparagrafa leat ráhkadan daid riikkaidgaskasaš álgoálbmotkonvenšuvnnaid vuodul maid Norga lea dohkkehan. Dat geatnegahttet buot almmolaš eiseválddiid Norggas doarjut ja lámčit saji doaibmabijuide mat vealahit positiivvalaččat fálddagaid addimis ja doaimmaid álgaheamis sápmelaččaide. Girku lea dohkkehan daid prinsihpaid, ja váldán duohtan daid geatnegasvuodaid oskkuoahpahasodastusas. Dat ovdanbohtá čielgasit Norgga girku bajitdási oskkuoahpahasplánas, *Ipmil addá – Mii juogadit*. *Ipmil addá – Mii juogadit* lokte sámi girkoeallima oassin Norgga girku árbeviriid ja searvevuhtii. Danne leat váldán mielde sámi álbmoga máhtu vuoinnalašvuodas, girkoeallimis ja árbevierus dakkár mávssolaš árbevierrun maid buohkat geat leat gásttašuvvon galggaše dovdat. (gč. *Ipmil addá – Mii juogadit*, kapihttal 2). *Oskkuoahpahasplána* lea resursadokumenta searvegottiide mat háliidit váldit sámi geahččabeliid oskkuoahpahasii.

Ráđdehusa sámepolitihka láidesteamit váikkuhit dasa movt girku oskkuoahpahas organiserejuvvo sápmelaččaide. St.died.nr 28 (2007-2008) *Sámepolitihkka*, čujuha Norgga girku sierra ovddasvástádussii sámi girkoeallimis. «Dat maid buot ovddimus ferte váldit vuhtii sámi girkoeallimis Norgga girku siskobealde lea dan ahte ferte ovddidit ovttas sámiid iešipmárdusain ja sámi árbevieruiguin» (s 182). *Sámi*

oskkuoahpahasplána galgá ge sihkkarastit ahte ođastus vuhtiiváldá sámi iešipmárdusa ja sámi árbevieruid.

Sámelága giellanjuolggadusaid § 1-5 cealká ahte sámegealla ja dárogealla leat ovttaárvosáš gielat. Ođđajagimánu 1. beaivvi 2011 rájes leat čuovvovaš suohkanat mielde sámegealla hálddašanguovllus: Guovdageaidnu, Kárášjohka, Porsángu, Unjárga, Deatnu, Gáivuotna, Loabát, Divtasvuodna ja Snoasa. Njuolggadusat fátmastit davvi-, julev- ja lullisámi giellaguovlluid. Dat ovcci hálddašansuohkana leat dušše oasáš árbevirolaš sámi ássanguovllus. Dan guovllu viidodat lea Máttá-Várjjagis Finnmárkku fylkkas gitta lulás Engerdalii Hedmárkku fylkkas. Našovnnalaš oskkuoahpahasplána cealká ahte sámi mánáin ja nuorain lea riekti oazžut oahpahasu ja oahpponeavvuid iežaset gillii (gč *Ipmil addá*, kapihttal 8). Dasalassin čujuha dat ahte «Searvegottiin sámegealla ja kultuvrra hálddašanguovllus lea sierra ovddasvástádus lámčit oskkuoahpahasfálddagaid sámi mánáide ja nuoraide» (gč *Ipmil addá – Mii juogadit*, Ulbmil ja ráhkadus). Searvegottiid báikkálaš oskkuoahpahasplánaid ráhkadeami oktavuodas ávžžuhit danne hábmet mihttomeriid mat addet sámi mánáide ja nuoraide vejolašvuoda sihkkarastit, áimmahuššat ja ovdanahhtit sámegealla ja kultuvrra.

3.2 Doahpagat ja sátnegavaheapmi – fátmasteaddji oskkuoahpahas

Fátmasteapmi galgá leat dán plána vuodđoprinsihppa sámi mánáid ja nuoraid oskkuoahpahasas. Fátmasteami vuoddu lea

ovttaárvosašvuoha, iige seammalárganvuoha. Olbmo riekti leahkit earálárgan ja dattege gullat sosiála, kultuvrralaš ja fágalaš searvevuhtii, lea fátmasteami jurdaga vuolggasadji go olmmošlaš searveuoaid galgá hukset. Fátmasteapmi lea danin eará go integreren ja assimileren. Integreren ja assimileren eaktuda soapmasiid geat leat olggobealde ja geaid galgá váldit searvevuhtii dan bokte ahte dahká sin eanetlogu lágánin. Dat ii leat fátmasteapmi.

Fátmasteaddji oskkuoahpahuš eaktuda álgoálggus juo buohkaid leat mielde searvevuodas, ja ahte sin oasálastin lea seammaárvosaš, vaikko velá iešguđet ge evttuiguin. Ovddasvástideaddji jodiheaddjit galget fuolahit ahte juohkehaš atná ieš iežas oassin dan searvevuodas. Dat gáibida aktiivvalaš jodiheami, ja gelbbolašvuoda ja dieđu kultuvrralaš, fágalaš ja sosiála erohusain olbmuid gaskkas. Dat eaktuda pedagogalaš jodiheami mas leat čuovvovaš prinsihpat:

- dásseárvosašvuoha oasálastiid gaskkas
- searvevuoha mas lea sadji girjáivuhtii
- mieldearrideapmi

Dáid prinsihpaid vuoddu addá rievtti leahkit earálárganin sosiála, kultuvrralaš ja fágalaš rámmaid siskkoalbe. Dat earrána ovttalárganvuoda jurddašeamis, mii deattuha ovttalárganvuoda eaktun, ja ii almmut nu olu daid erohusaid mat olbmuid gaskkas leat. Ovttalárganvuoda ideologiija ráhkada vuodu assimileremii dahje segregeremii ja dat ii soaba oktii daid fátmasteaddji prinsihpaiguin mat ON olmmošvuogatvuodain leat.

Fátmasteaddji prinsihpa ii dárbbas dušše sápmelaččaid ja dáččaid gaskkas, muhto maiddái sámi servodaga siskkoalbe. Sámi servodagain lea searvevuoha nanus. Searvevuodas galget buohkat leat ovttáárvosaš oasálastit beroškeahhtá doaibmannávccain. Báikkálaš plánaid ráhkadeamis galgá vuhtii váldit ahte dat fátmasta maid mánáid ja nuoraid geat dárbbasit sierra láchčima (gč. *Ipmil addá – Mii juogadit*, kapihttal 6).

Oskkuoahpahuš galgá fátmastit buohkaid geat leat gásttašuvvon ja duddjot searvevuoda dan njealji riikka sápmelaččaid gaskii. Álgoálbmotgeahččanbeali searvevuodahukseamis galgá vuhtii váldit sihke agi, geografija, kultuvrralaš gullevašvuoda ja gielladili dáfus. Dat namuhuvvon

bealit dahket oktiibuot girjáivuoda dan resursariggodagas ja máhttoriggodagas mii sápmelaččain lea, erenoamážit luonddugelbbolašvuodas ja vuoinnalašvuodas. Mihttomearri galgá leat ahte buohkat dovdet iežaset fátmastuvvon girku oskkusearvevuodas, ja das maid oskkuoahpahuš maid galgá duddjot ja doalahit.

3.3 Oahppan – dáhpáhušvá mánás, ja sosiála searvevuodas

Mánát ja nuorat ohppet buoremusat go ieža oasálastet, ja go servet ja leat aktiivvalaččat mielde. Dat lea Mánáidlága doahpaga mielde «mánáid mieldeváikkuheapmi». Mánáid mieldeváikkuheapmi lea go diktá mánáid ja nuoraid searvat plánet ja čadahit doaimmaid searvegottis aktiivvalaš oasálastin ja veahkkain. Sidjiide sáhtá addit luohttamuša ja ovddasvástádusa ovdamearkkadihte ipmilbálvalusain, diakonála bálvalusain ja luohttamušdoaimmain. Dan sáhttet dahkat ovdamearkkadihte sámi-dáru ipmilbálvalusain, mas konfirmánttat doaimmahit bálvalusaid oassin konfirmántaoahpahušas.

Oskkuoahpahuš galgá maid veahkehit sin geat leat gásttašuvvon eallit kristtalalažžan kristtalaš servvolašvuoda rámma siskkoalbe. Sámi oskkuoahpahuš ferte danne láchit sosiála arenaid mas mánáid ja nuoraid sámi kristtalaš identitehta sáhtá nannet. Das lea máhttososiologalaš bealli, danne go máhtu ferte juogadit jus dan galgá atnit jáhkehahttin. Lea dárbu láchit eanet deaivvadanbáikkiid gos mánát ja nuorat sáhttet ovtta dahkat kristtalaš searvevuoda, konfirmašunčoagganemiid, mánáid ja nuoraidleairraid, sámi girkobeivviid, álgoálbmotfestiválaid ja dakkáriid bokte. Čoahkkanemiid sáhtá organiseret sihke proavássuohkana, bismagotti ja riikka dásis. Dat leat mávssolaš arenat gos sámi mánát ja nuorat iešguđet giella- ja geográfalaš guovlluin sáhttet gávnadit. Sámi oskkuoahpahuš galggašii dasalassin čalmustahttit sosiáliserema mánggabuošvuođas vuolggasajis, mas sáhtá láchit ovtastallamiid ja máhttofiervredeami buolvaid gaskkas.

4.0 Plána geavadis

4.1 Gelbbolašvuodalokten

Sámi oskkuoahpahuš jodihtit sihke searvegotti mieldebargit ja váhneamat/váhnenovddasteaddjit, ristváhneamat ja fuolkkit ruovttus ja lagasbirrasis. Searvegottiid ja girku oskkuoahpahuš sáhtá gohčodit ii-formálalaš oahpahussan, ja ruovttuid oskkuoahpahuš eahpeformálalaš oskkuoahpahussan. Dat lea erohusain skuvlla formálalaš oahpahussii, man sisdoallu lea oskkodat, eallinoaidnu ja etihkka (OEE).

Sámi oskkuoahpahuš lea eanas dáhpáhušvuođas ruovttuin ja čoakkalmasain, ja lea dássásaš searvegottiid oskkuoahpahušain. Oskkuoahpahuš lea dehálaš jurddašit ovttasbargat ruovttuiguin ja čoakkalmasaiguin vai oážžu oktilaš ja systemáhtalaš báikkálaš vuodduvuvvon oskkuoahpahušas.

Searvegottit mat jodihtit oskkuoahpahuš berrejit geahččalit oážžut ovttasbarggu mánáidgárddiiguin, skuvllaiguin ja skuvlaastoáiggeortnegiiguin. Máhttoloktema oahppoplakáhtas čujuhit ahte skuvla galgá báikkálaš servodahkii láchit vejolašvuodaid searvat oahpahussii heivvolaš vugiin. Dan bokte sáhtá girku, mii juo lea ge dehálaš oassi báikkálaš servodagas, riggudahttit skuvlla. Dakkár ovttasbargu gáibida buori fágalaš vuoddu systematihkas, buriid gulahallanvugiid, ja dohkkeheaddji lahkoneami, čadahuvvon konsekvanta vugiin.

Dan gelbbolašvuoda mii searvegottiid oskkuoahpahušmieldebargiide lea čohkkon ruovttu

ja skuvlla ovttasbarggu, berre váldit vuhtii ja dahkat dan áššáiguoskevažžan dan bokte ahte ovdamearkkadihte čállá ja bidjá daid resursabánkui (gč. kapihttal 4.2). Dan bokte ožžot eanebut vejolaš juogadit gelbbolašvuoda. Mihttu oážžut oskkuoahpahušii báikkálaš čatnašumi mas riikkadási mihttomearit leat relevanttat báikkálaš dásis, lea stuora fágalaš hástalus. Gelbbolašvuoha mánggakultuvrralaš pedagogihkas ja kulturvraanalysas lea dán oktavuodas erenoamáš áššáiguoskivaš.

Sámi oskkuoahpahuš berre háhkat ja čatnat alccesis formála gelbbolašvuoda kulturjelbbolašvuodas, mánggagielatvuodas, sámegeiel- ja kulturmáhtus ja digitála oahpponeavvuid ovddidan fágasurggiin sámegeilli ja dárogilli. Dat guoská buot girkolaš dásiide, sihke báikkálaš-, guovllu- ja riikkadásis.

4.2 Vásihusaid juogadeapmi ja gelbbolašvuoda juohkin

Sámi girkoráddi bargá ráhkadit arenaid gos sáhtá juogadit resurssaid ja vásiheamiid sámi oskkuoahpahušbargguin. Mihttu lea vurket nu olu go vejolaš resursamateriálain dainna lágiin ahte daid lea álki gávdnat ja váldit atnui, danne galget fuomášumi, sárggástusat, mállet jnv. leat gávdnamis resursabánkkuin vai searvegottit sáhttet daid váldit atnui ja heivehit daid báikkálaš anuide. Sámi oskkuoahpahuš neahttabáiki www.osko.no

– Lea go min searvegottiid ráhkadan resurssaid dahje vásihan juoidá mii sáhtá leat ávkin earáide?

lea vuogas reaidu sihke ruovttuide ja searvegoddái.

Resursabánkkus, www.kirken.no/storstavalt/prosjekt/, mii dál juo gávdno, lea bajilgovva olu bargguin, doaimmabijuin ja resurssain maid leat oskkuoahpahasodastusa geahččalanáigodagas geahččalan. Hápmir ja Sagfjord searvegoddi, Sis-Finnmárkku proavásuohkan, Davvi-Rana searvegoddi čadahedje bargguid mat sierraládje čalmmustahtte sámivuoda. Dain bargguin lea vejolaš oažžut movttiidahttima ja oahpu.

Sámi girkoráđdi lágida dasalassin jahkásaš fágakonferánsaid Girkolaš oahpahasguovddážiin Davvin, ja dasa sáhttet virgáduvvon bargit ja eaktodáhtolaš oskkuoahpahasmieldebargit searvat, juogadit vásihusaid ja oažžut lassi gelbbolašvuoda.

4.3 Ovttasbargu ruovttuiguin

Searvegottis lea, ovttas váhnemiiguin/váhnenoavdasteddjiiguin ja ristváhnemiiguin, ovddasvástádus gaskkustit oskku eallima ja muitalusaid. Girku háliida olahit govdadit bearrašiid, mánáid ja nuoraid. Máná eallima vuosttaš jagiid álgoktavuohta gullá váhnemiidda/váhnenoavdasteddjiide. Girkui lea danne dehálaš ásahtit buriid oktavuođaid singuin, vai mánát ja nuorat áigá juo ožžot vejolašvuoda oahpásnuvvat girkolatnii ja atnit dan alcceseaset oahpisin. Sihke váhnemiid/váhnenoavdasteddjiid ja mánáid galgá diktít geahččalit oažžut buori oktavuođa girkui, vai sii ovttas earáiguin leat girku searvegoddi.

Girku háliida atnit iešgudet vugiid ovttasbargat váhnemiiguin/váhnenoavdasteddjiiguin, nugo addit bagadallamiid ja dieđuid váhnemiidda oskkuoahpahas birra. Váhnemat /váhnenoavdasteaddjit dovdet iežaset mánáid, ja dihtet movt oahpahas sáhtta buoremusat láchit. Searvegottit dárbbasit daid dieđuid maid váhnemat/váhnenoavdasteaddjit sáhttet addit vai lea vejolaš fátmastit buohkaid searvegotti doaimmaide.

- Guđeládje sáhttet váhnemat/váhnenoavdasteaddjit ja ristváhnemat oažžut dieđuid relevánta oahpponeavvuid birra mat leat ávkin dahkame oskku duohtan ja dan ruovttus gaskaneaset juogadit?

4.4 Eaktodáhtolaš mieldebargit girkus

Girku dárbbasa eaktodáhtolaš mieldebargiid. Váhnemat/váhnenoavdasteaddjit, ristváhnemat ja nuorat leat mávssolaš resurssat. Daid manemus logijagiid lea dattege leamaš unnit dáhttu searvat dakkár bargguide, ja dađistaga eanet doaimmat leat gártan dan duohkáid ahte sii geat barget ožžot báikká dan ovddas. Girku dárbbasa almmatge fievrredit viidáseappot eaktodáhtolaš árbevieru. Lea dehálaš movttiidahttit, bagadallat ja doarjut bargguid, dannege sii leat olbmot geat dahket searvegotti.

Mánnga sámi guovllus lea leamaš hástalus ásahtit olbmuid gaskkas eaiggátvuoda girkui. Historjjálaččat lea girku sámi guovlluin leamaš dego olggobealde boahán ásahtit, ja olbmot geat leat ovddastan girku eai leat leamaš iežaset olbmot. Sátnebárra kristtalaš ja sápmelaš lea mánngasiid mielas vehá váttis. Danne berre báikkálaččat bargat nannet girku sámi arenan. Girku galgá leat rabas álbmotgirkui mii atná árvvusin sámivuoda ja lea mielde botkemin jávohisvuoda dan negatiivvalaš historjjás mii girku rollas lei koloniserema, miššonerema ja assimilerema ektui. Soabadeapmi lea dán oktavuođas guovddáš doaba, ja gávdnojit juo barggut maidda girku lea searvan ja lea leamaš mielde čatname soabadanteologiija konkrehta bargguide (gč. *Dialog og livsmestring*, Nord-Salten). Juohke searvegoddi sáhtta ieš gávdnat vugiid mii botke jávohisvuoda ja ásahtit doaimmaid, vai vel eanebut dovdet ahte girku lea utnolaš ja fátmasteaddji.

Goalmmat oskkuarterihkkalis lea ge osku searvevuhtii čadnojuvvon: «Mun oskkun Bassi Vuignii, bassi oktasaš girku ...» Vuoiñjalaš searvevuhta čatná olbmuid oktii. Danin eat galgga vajáldahttit ahte dat lea mii, oktan iežamet lagamuččain, geat dahkat ealli searvegotti. Das lea mii buohkat sidniduvvon Ipmila gova mielde, mas lea dat árva maid ii sáhte loavkašuhhtit.

5.0 Báikkálaš plánabargu

5.1 Kontekstuealla jurddašepmi

Norgga girku lea dovddastan ahte kristtalašvuoda ovddideapmi Sámis dáhpáhuvai assimileren- ja koloniserenhistorjjá rámma siskkobealde, mas ráđđejeaddjin lei «kristtalašvuoda dárogillii». Searvegottit sámi guovlluin ja dan olggobealde leat oskkuoahpahasodastusa ožžon stuorát ovddasvástádusa ja friddjavuođa láchit ja jodihit oskkuoahpahas mas vuostávdá Kristusa, ja dat kultuvrralaš ja vuoiñjalaš árbevieru lea gietkka mas oskku sáhtta ahtanuššat. Muhto maid mearkkaša dat ahte jurddašit kontekstuella vugiin, ja boahat go kultuvrralaš heiveheapmi evangeliuma ja girkolaš árbevieruid gaskkusteamii sadjáid?

Nugohčoduvvon kontekstualiseren lea sierra suorgi teologiijas. Dan mielde galgá kristtalašvuoda ovddidit báikkálaš birra, vai báikkálaš vierut, árbevierut, árvooaidnu ja eallindulkon leat kristtalašvuoda ovdanbuktinvuogit. Dalle go álgogirku rievddai juvddálaš ovtta kultuvrralaš joavkun ja šattai lihkahus mas ledje olbmot geain ledje iešgudet čearddalaš, kultuvrralaš ja oskku duogáš, de feritejedje mearridit makkár oktavuohta galgai leat gaskal evangeliuma ja kultuvrra. Bávlosa Areopagosárdni lea buorre ovdamearka dasa movt vuosttaš kristtalaččat greika konteavsttas maid feritejedje bargat mánngakultuvrralaš gažaldagaiguin. Bávlos addá sihke rámi ja rissii Atenalaččaide. Son rámiida sin go ohcet Ipmila, ja

nuppe bealis son fas moaitá dan go sii rohkadallet konkretiserejuvvon ipmilvuoda maid leat bidjan tempelii. Areopagosárdni čájeha ahte kristtalaš sidnádusteologiija sáhtta doalahit dan ahte Ipmil lea min gaskkas, maidáid ovdal miššovna álggaheami Sámis.

Ovtta olbmot son lea dahkan buot álbmogiid ja diktá sin ássat miehtá eatnama; son lea bidjan sidjide ásahtuvvon áiggiid ja lea mearridan sin ássanguovlluid rájiid. Dán son lea dahkan, vai sii ozašedje Ipmila, jos de dovddašedje ja gávnnašedje su, vaikko son ii leat guhkkinn eret ovttasge mis.
(Apd 17,26-27)

Sámi servodagas lea iešgudetlágan servodathámiid. Das leat gávpogat ja gilit, mearragáttit ja siseanan, ja sápmelaččat orrot lulde ja davvin, nuortan ja oarjin. Muhtimat orrot nugohčoduvvon sámi suohkaniin, earát fas báikkiin gos dušše lea dárva ásahtit ja dárogielagat stivrrain ja jodiheamis. Sámi mánáide ja nuoraide berre oskkuoahpahas álggahit báikkálaš sámivuoda, ja seammás ovddidit sámi girjáivuoda. Muhto kristtalaš oskku duohtavuodaid jorgaleamis lea maid sáhka atnit govaid, ilustrašuvnnaid ja sátnegovaid sámegealas, kultuvrras, historjjás ja árbevierus.

- Movt sáhtta sámi kultuvra leat resursan oskkuoahpahas du searvegottis?

5.2 Báikkálaš oskkuoahpahasplána ovdanáhttin

Go sámi mánáide ja nuoraide galgá sihkkarastit ollislaš oskkuoahpahasplána, de ferte geahččat oktilasat dan guokte plána *Ipmil addá – Mii juogadit* ja *Sámi oskkuoahpahasplána*. Searvegottiin gos leat sámi mánát ja nuorat galget báikkálaš oskkuoahpahasplána ovdanáhttimis dan vuhtiiváldit. Vuordámuš sámi guovddášguovlluid searvegottiide lea ahte dat devdet oahppomihtuid (gč. tabealla 2.2 kapihttal) iežaset govdodatdoaimmain. Searvegottit gos sámi mánát ja nuorat leat unnitlogus, bivdojuvvojit deavdit oahppomihtuid iežaset govdodatdoaimmain. Olu searvegottiide lea áigequovdil lágide sierra doaibmabijuid mas čalmustáhttet sámi oahppomihtuid. Searvegottiin gos sámi mánát ja nuorat leat unnitlogus, sáhtta nubbin vejolašvuotán válljet muhtin sámi oahppomihtuid lassifáddán daid geatnegahtton váldofáttáin maid *Ipmil addá – Mii juogadit* plánas leat hábmen. Jus ásahtit sierra doaibmabijuid sámi dahje sámegiela mánáide, de lea dehálaš ahte daid doaibmabijuid seammás čatnet searvegotti eará bargguide, vai mánát eai sirrejuvvo eret searvegotti searvevuodas. Buot mánát ja nuorat geat oasálastet ollislaš oskkuoahpahasplána galget dovdat iežaset fátmastuvvon dan stuora searvevuodas, ja dovdat iežaset duogáža leat searvevuhtii riggodahkan.

Nugo rumaš lea okta, ja das leat mánga lahtu, ja buot dat lahtut dahket ovttá rupmaša, vaikko leat ge mánga, nu lea maiddá Kristusiin ge.
(1.Kor 12,12)

Oskkuoahpahasplána dáhpáhuvet maid báikkálaš ovdanáhttinbarggut maŋŋil go searvegottit leat ráhkadan ja mearridan iežaset báikkálaš plánaid. Searvegottit galget iežaset oskkuoahpahasplánaid muhtomin ain rievdatit vai sáhttet vuhtiiváldit dan ođasmahttima ja ovdánahttima. Báikkálaš vásihusat leat buorit resurssat dán barggus.

5.3 Báikkálaš máhtu ja gelbbolašvuoda geavaheapmi

Mii sámivuotta lea ja dat movt eallit sápmelažžan rievddada báikkis báikái ja searvegottis searvegoddái. Riikkadásis lea maid stuora erohusat gaskal searvegottiid geain lea máhttu sápmelaččaid birra álbmogin, sin vuonjalaš eallima, historjja ja dán áiggi servodatdiliid birra. Váilevaš gelbbolašvuotta ii almmatge galggaše leat hehttehussan searvegoddái ráhkadit fáladagaid sámi mánáide ja nuoraide. Olu searvegottiin gos orrot sápmelaččat, gávdno báikkálaš gelbbolašvuotta ja vásihusat. Dat leat resurssat maid searvegoddái sáhtta atnit ávkin iežas oskkuoahpahasplána sámi mánáide ja nuoraide. Lassin eanjiolbmuid, sáhtta maid gulaskuddat sámi servviin, giella- ja kulturguovddážiin dahje lagas skuvllain ja mánáidgárddiin gos fálet sámi oahpahasplána dahje leat sámi fáttat.

Searvegottit gos eai leat resursaolbmot dahje resursabirrasat lahkosiin sáhttet ovdamearkkadihte jearrat rádi bismagodekantuvrrain dain bismagottiin geain lea sierra ovddasvástáduš addit girkolaš bálvalusaid sámegielli (Nidaros: lullisámegiella, Lulli-Hålogalánda: julevsámegiella, Davvi-Hålogalánda: davvisámegiella), dahje Sámi girkorádis.

Nubbi vejolašvuotta lea árvoštallat lágide oahpahasplána čoahkkanemiid bokte. Ovttasbargu gaskal searvegottiid dahje proavássuohkana dásis, ja lágide leairra dahje čoahkkanemiid gos oskkuoahpahasplána sámi mánáide ja nuoraide lea guovddážiš. Čoahkkanemiid ovdamearkkadihte konfirmašunuoahpahasplána oktavuodas, ferte ovttahttit juohke oasálasti searvegottiin, vai lea konfirmašunáiggi rámma siskobealde (gč. *Ipmil addá – Mii juogadit*, kapihttal 5). Dakkár čoavddus sáhtta leat áigequovdil unnit sámi servodagain gos leat unnán eaktodáhtolaš mieldebargit, unnán mánát ja nuorat, dahje guovlluin gos sápmelaččat orrot biedgguid. Čoahkkanemiid sáhttet ráhkadit sámi mánáide ja nuoraide deaivvadansajiid gos vuhtiiváldet sámi geahččanbeali. Dat sáhtta maid leat veahkin searvegottiide gos eai leat dieđut ja gelbbolašvuotta sámi girkoeallimis.

- Makkár sámi organisašuvnnaiguin ja/dahje ásašusaiguin sáhttet searvegottit ovttasbargat?
- Movt sáhtta searvegoddái atnit ávki sámi organisašuvnnaid ja/dahje ásašusaid gelbbolašvuodas?

5.4 Kárten

Searvegotti ja báikkálaš birrasa kárten lea dehálaš vuodđobargu go galgá hábmet báikkálaš plána. Guovlluin gos sámi kultuvra eallá lea maid lunddolaš váldit sámivuotta mielde oskkuoahpahasplána. Searvegottit olggobealde sámi guovlluid berrejit háhkat dieđuid sámi mánáid ja nuoraid birra (gč. *Ipmil addá – Mii juogadit*, kapihttal 7), vai lea vejolaš plána bargguide bidjat doaibmabijuid mat sihkkarastet *Sámi oskkuoahpahasplána* (gč kapihttal 2.1).

Sáhtta leat váttis kárten leat go báhppasuohkanis sámi mánát ja nuorat, erenoamážit olggobealde sámi árbevirolaš ássanguovlluid. Eai gávdno registarat gos sáhtta viežžat dieđuid leat go mánát ja nuorat geain lea sámi duogáš. Searvegottiid hástalus lea gávdnat vugiid sihke kárten mieldelehtuid geain lea sámi duogáš, ja ráhkadit buriid vugiid vai dat diehtu olaha berošteddjiid.

Guhkitáigge strategiijat:

- kárten gástasgastallamis ahte leago váhnemiin/váhneovddasteddjiin sámi duogáš dahje sápmelaš gullevašvuotta, ja háliidit go sámi oskkuoahpahasplána fáladaga iežaset mánnái.
- Atnit skoviid sadjogasas, sihke elektrovnnalaš skoviid ja báberskoviid, vai váhneamat/váhneovddasteddjiid sáhttet dieđihit iežaset beroštumi oskkuoahpahasplána mas lea sámi geahččanbeali.

Oanehitáigge strategiijat:

- Váldit oktavuoda sámi servviiguin, mánáidgárddiiguin, skuvllaiguin, servviiguin ja organisašuvnnaiguin, sihke báikkálaččat ja guovlluin. Sis soaita bajilgovva bearrášiin geain lea sápmelaš duogáš.
- Searvegoddebláđi, ruovttusiiduid ja ođasreiviid bokte lea vejolaš dahkat dovddusin ahte searvegoddái háliida oainnusmahttit sápmelašvuoda, ja bivdit váhnemiid/váhneovddasteddjiid váldit oktavuoda searvegodekantuvrrain jus háliidit sámi oskkuoahpahasplána fáladaga.